

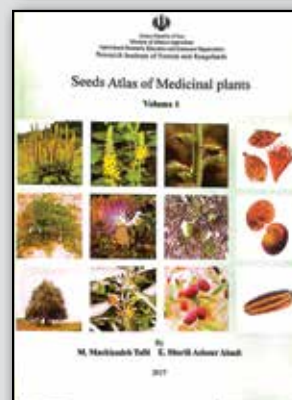
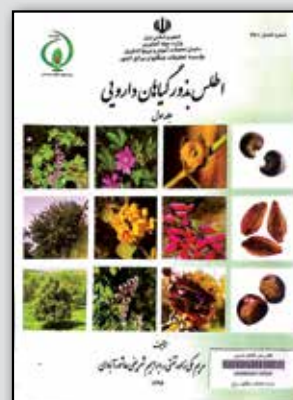
نقدی بر کتاب «اطلس بذور گیاهان دارویی: جلد اول»

محمدحسین لباسچی*

وجود بیش از ۲۲۰۰ گونه گیاه دارویی در رویشگاه‌های مختلف کشور نشان‌دهنده ظرفیت مناسب رشد و تولید گیاهان دارویی در ایران است. این حجم و تعداد گیاهان دارویی، که شامل حدود یک‌سوم گونه‌های گیاهی کشور است، نیازمند شناخت، نگهداری و احیاست. از سویی، نیاز روزافزون مصرف داخلی و سنتی، داروسازی، صنایع آرایشی-بهداشتی، صادرات، فراوری و احیای رویشگاه‌های گیاهان دارویی کشور به گیاهان دارویی، ضرورت کشت و تولید انبوه این گونه‌های باارزش و بومی را در مزارع بیش‌ازپیش گوشزد می‌کند. امروزه گیاهان دارویی به‌عنوان منشأ اولیه بیشتر مواد مورد استفاده در صنایع داروسازی و تأمین‌کننده سلامت بشر در همه کشورهای دنیا شناخته شده‌اند. متأسفانه در حال حاضر، بیشتر گیاهان دارویی مورد نیاز صنایع و مصارف مختلف از رویشگاه‌های طبیعی برداشت می‌شوند، این کار هر ساله صدمات جبران‌ناپذیری را به ژرم‌پلاسما گونه‌های دارویی کشور وارد می‌کند.

خوشبختانه پژوهشگران رشته‌های گیاه‌شناسی، منابع طبیعی و کشاورزی راه‌های اصولی جلوگیری از برداشت‌های بی‌رویه از رویشگاه‌ها و تأمین نیازهای روزافزون کشور از طریق کشت و تولید انبوه در مزارع و گلخانه‌ها را به‌خوبی تشخیص داده و تمهیدات لازم را در این زمینه، در حد مقدمات فراهم کرده‌اند. اولین قدم در راه تولید اصولی گیاهان دارویی، شناخت گونه، محل رویش، فیزیولوژی و نیازهای بوم‌شناختی آنهاست. طی دهه‌های گذشته، فعالیت‌های گسترده‌ای برای شناخت رویشگاه‌ها و گونه‌های دارویی مناطق مختلف کشور توسط گیاه‌شناسان و بوم‌شناسان ایرانی و خارجی انجام شده است. همچنین، بذرها و گونه‌های شناسایی شده جمع‌آوری و نگهداری شده است. این بذرها به‌عنوان ژرم‌پلاسماهای غنی و سرمایه‌های باارزش گیاهان دارویی کشور نیازمند مطالعه و بررسی‌های مختلف ریخت‌شناسی، فیزیولوژیک، تکنولوژی بذر و غیره است که دانشجویان، کارآموزان، کشاورزان، پژوهشگران، اساتید و علاقه‌مندان رشته و صنعت گیاهان دارویی می‌توانند از آنها استفاده کنند.

«اطلس بذور گیاهان دارویی»، که توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور در سال ۱۴۰۲ منتشر شده است، نخستین جلد از اطلس و مجموعه شناخت مصور بذر و گیاه دارویی مربوطه، حاوی داده‌های علمی و اختصاصی و تکنولوژی بذر ۲۱۰ گونه گیاه دارویی رویشگاهی و کشت شده در ایران به حساب می‌آید. این اطلس ضمن ارائه اصول کلی تکنولوژی بذر گیاهان اعم از شناخت بذر، جوانه‌زنی، خواب بذر، آماده‌سازی برای رشد عمومی گیاهان، داده‌های اختصاصی گیاهان دارویی مربوط به گیاه‌شناسی (مصور)، اسامی علمی، ویژگی‌های بذر، شرایط جوانه‌زنی،

* دانشیار پژوهش، بخش تحقیقات گیاهان دارویی، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: lebaschy@rif-ac.ir

Capparis spinosa L.

<http://photos.v-d-ornik.eu/?keyword=capparaceae;climbing%20plant;habitat>

<https://australianseed.com/shop/item/capparis-spinosa-/exotic-a-l>

<http://www.imagejuicy.com/images/ants/c/capparis/2/>

2 mm

فواكه

نقشه کتاب

Solanum dulcamara L.

https://en.wikibooks.org/wiki/Horticulture/Solanum_dulcamara

<http://www.perkiomenwatershed.org/poisonous-injurious-plants/>

<http://www.naturalmedicinefacts.info/plant/solanum-dulcamara.html>

1 mm

Acacia nilotica (L.) Delile

<http://suntrees.co.za/2014/10/09/acacia-nilotica-scented-pod-acacia-lekkerruikpeul/>

<http://www.keyword-suggestions.com/YWNhY2lhICBuaWxvdGJjYQ/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Vachellia_nilotica

5 mm

۱۲۸

Papaver somniferum L.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Papaver_somniferum_02_by-dpc.jpg

<http://b-and-t-world-seeds.com/cartall.asp?species=Papaver%20somniferum%20ilac%20single&sr=cf=30086>

<https://www.pinterest.com/pin/190495458464301100>

1 mm

اثرات بر جوانه‌زنی و رشد نیز می‌تواند بررسی و ارائه شود. برخی موارد دیگر از جمله توضیح و مقایسه جوانه‌زنی (Germination) با قوه نامیه (Viability)، که در بسیاری موارد با یکدیگر اشتباه می‌شوند، نیز قابل تذکر است. شاید لازم باشد، در چاپ‌های بعدی، برخی اشکالات جزئی از جمله تصویر درخت ژینکو، وزن هزاردانه موسیر یا گز شهداد به‌جای گزانگبین اصلاح شوند. همان‌طور که در مقدمه جلد اول «اطلس بذور گیاهان دارویی» توضیح داده شده است، گونه‌های باارزش دیگری مانند گونه‌های آویشن، مرزه و غیره، که جزو سرمایه‌های طبیعی بالقوه کشور محسوب می‌شوند، نیز باید بررسی و ارائه شوند.

مطالعه و استفاده از این مجموعه نفیس و باارزش به همه علاقه‌مندان گیاهان دارویی از جمله دانشجویان و اساتید رشته‌های منابع طبیعی و کشاورزی و نیز کشاورزان و بهره‌برداران توصیه می‌شود.

تیمارهای شکستن خواب و شرایط انبارداری را با استناد به منابع علمی مربوطه در ۱۵ فصل مجزا تدوین و ارائه کرده است. وضوح تصاویر و ارائه اشکال کلی گیاه، بزرگ‌نمایی گل و اندام زایشی از ویژگی‌های بارز این اطلس است. با عنایت به اهمیت گیاهان دارویی باارزش کشور و لزوم شناخت و بهره‌برداری مناسب از این سرمایه طبیعی، تدوین و ارائه چنین مجموعه‌هایی مصداق تأمین تهیدات زیربنایی در شکوفایی تولید گیاهان دارویی اصیل، بومی و انحصاری ایران تلقی می‌شود.

تدوین اولین جلد از مجموعه «اطلس بذور گیاهان دارویی»، تجربه و اقدام جالب توجه و تحسین‌برانگیزی است که به قلم خانم دکتر مریم مکی‌زاده تفتی و آقای دکتر ابراهیم شریفی عاشورآبادی از پژوهشگران بخش تحقیقات گیاهان دارویی مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور به رشته تحریر در آمده است. این نکته را نباید از نظر دور داشت که گیاهان دارویی دارای ویژگی‌هایی هستند که آنها را از سایر گیاهان معمول زراعی متمایز کرده است. گیاهان دارویی جزئی از مجموعه گیاهان طبیعی هستند که از دیدگاه‌های ریخت‌شناسی، اکولوژیک، فیزیولوژیک، فیتوشیمیایی و غیره با گونه‌ها، ارقام و واریته‌های اصلاح‌شده زراعی متفاوت هستند. بنابراین، لازم است بسیاری از ویژگی‌های گیاهان دارویی مانند جوانه‌زنی، پیش‌تیمارها، رشد اولیه و غیره نیز به‌طور اختصاصی بررسی و تفاوت‌های آن با شرایط عمومی و متعارف بذور سایر گونه‌های زراعی، مشخص و ارائه شود. به‌عنوان نمونه، بذورهای گیاهان دارویی معمولاً دارای غدد ترش‌حی حاوی اسانس و ترکیبات دورکننده موجودات از جمله قارچ‌ها هستند و به مواد پیش‌تیمار ضدعفونی‌کننده نیازی ندارند.

به نظر می‌رسد لازم است در جلدهای بعدی، ویژگی‌های گیاهان دارویی به‌ویژه بذرها تشریح و شرایط ویژه جوانه‌زنی و سایر پیش‌تیمارها تعیین و ارائه شوند. البته، دسته‌بندی گونه‌های دارویی از نظر دارا بودن غدد ترش‌حی روی بذر حاوی ترکیبات خاص و